

A szentgotthárdi kaszagyár eredeti szerszámai ipartörténeti emlékek

Beküldés dátuma:	2016.01.15
Értéktárba rögzítve:	2016.02.22
Benyújtó kapcsolattartó személy:	Csuk Ferenc
Értéktár megnevezése:	Települési értéktár, Megyei Értéktár
Fellelhetőség helye:	Szentgotthárd, Május 1. u. 1.

1902 és 2001 között Szentgotthárd egyik legfontosabb üzemeként kovácsolt árukat, kerti szerszámokat, majd később mezőgazdasági gépeket gyártott. A gyár eredeti szerszámaiból megmaradt öt farkaskalapács 2005 óta védettséget élvez.

A szentgotthárdi kasza és kard 2013 óta hungarikum.

1902 nyarán báró Wieser József gyáros, Széll Kálmán közvetítésével kiváltotta a kaszagyártáshoz szükséges engedélyeket. A gyáralapításhoz a ciszterci apátság malma és a mellette levő terület alkalmasnak kínálkozott. Hamarosan megszületett a malomátvételi szerződés, és Mondseeből (Felső-Ausztria) kaszagyártó gépeket hoztak. Ezekből öt fanyeles ún. farkaskalapács a mai napig megmaradt.

FOTO: BARTOS KÁROLY

1902-ben a barokk stílusú malom átépítésével kezdődtek el a munkálatok. Az épület felső szintjét elbontották, az alsó része több üzemegységre tagozódott. Kezdetben a malomcsatornára épített turbina 120 lóerős villamos áramfejlesztőt hajtott. 1943-ban már 390 lóerő volt a vízerőmű teljesítménye. Az itt termelt villamos energia hajtotta a gyár gépeit (majd a Bekes csörötneki vízerőművel közösen Szentgotthárdot és a környező kilenc települést is ellátta árammal).

1918-ig a gyár **Szentgotthárdi Első Magyar Kasza- és Sarlógyár** néven szerepelt. Wieser József halála után Wieser Kurt és Frigyes részvénytársasággá alakították át a gyárat.

1904 elején 50-60 fős, az év nyarán már százfős létszámmal dolgozott a gyár. A termelést indító szakmunkások mind külföldről érkeztek. Megépítették ún. Stájer-házat (Hunyadi u. 6.) a külföldi szakemberek elhelyezésére. (Ez a ház ma a Pável Ágoston Helytörténeti és Nemzetiségi Gyűjtemény székhelye.) Szentgotthárdon három ház, a Stájer-ház, a Hunyadi utca 10. és a Desits Gyula (ma József Attila) utca 23. volt a gyár tulajdonában Ezek mellett még 11 házat béreltek folyamatosan a külföldi munkások elhelyezésére. A környékről csak segédmunkásokat alkalmaztak. 1920 után a kapott állami támogatás feltétele volt, hogy kiképezik a magyar szakmunkásokat, ez azonban nem valósult meg.

Az I. világháborúban hadiüzemmé alakult a gyár: lópatkókat is gyártottak. Beállítottak egy 80 lóerős turbinát. 1917-18-ban iparvasút létesült a vasútállomástól a gyárig.

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával, az Ausztria és Magyarország közötti határok kialakításával vált külön a magyar és az ausztriai kaszagyár. 1921-ben Kurt Wieser lett a Szentgotthárdi Kasza- és Kovácsművek Rt. igazgatója, míg a mondsee-i gyárat fivére, Frigyes irányította. A kasza és sarlógyártás mellett kapát, ásót, lapátot, fűrészket is elkezdtek gyártani. Az 1930-as években már fűrészeket, fogókat, késeket, szecska- és répavágó késeket és a világhírűvé lett vívőpengét is gyártottak, amit elláttak védjegyekkel is. 1933-tól svéd acélból készítették a világhírű vívőpengéket, amelyeket olimpiikonjaink a berlini olimpián használtak..

A szentgotthárdi kaszagyár eredeti szerszámai ipartörténeti emlékek

A gazdasági világválság idején a bezárástól a gyárat a külföldi (svájci) tőke bevonása mentette meg. A Rt. részvényeinek a fele így svájci tulajdonba került.

A II. világháborúban újból hadiüzemmé alakult a Kaszagyár. Wieser Kurt tulajdonos átengedte a gyár vezetését Fink Albin igazgatónak. Ő Dr. Lipp Ferenc ügyvéddel a város régi lóistálló helyén faárugyárat (Desits Gyula, ma József A. utca 26.) alapított, amely ásó-, csákány-, fejsze és fűrész fanyelet gyártott. Ez a gyár a ma már elhagyott Falco üzem.

1945-ben a Kaszagyár tulajdonosa és vezetője külföldre távozott. A szovjetek lefoglalták ugyan a gyárat mint elhagyott javakat, később azonban tárgyalniuk kellett a svájci részvényesekkel. Az államosítás oldotta meg az ügyet 1952-ben. Áprilisban 153 dolgozó vette fel a munkát. A fő termékek továbbra is a kasza, sarló, kapa és a vívőpenge maradtak.

1948-ban a Kaszagyár megvásárolta a Lipp-féle bank (Kossuth u. 7.) épületét kultúrotthonnak. 1951-ben szabadteri színpadot építettek hozzá, majd 1958-ban az udvarát is kiépítették nyári rendezvények számára.

1952 júliusában a gyár részvénytársasági jellege megszűnt, és neve **Szentgotthárdi Kaszagyár** lett.

1952-ben profilváltásra kényszerült a gyár: egyre több egyszerűbb mezőgazdasági gépet készítettek. 1957-ben átrendezték a belső területet. A régi acéldaraboló helyére, a mozival szemben megépült a konyha és étkezdé. Az addigi bérházakat vagy bérelt lakásokat a község kezelésébe adták. Az 1960-as évektől már boronát és egyéb mezőgazdasági szerszámokat és gépeket, valamint sertés- és baromfietetőket is gyártottak.

1963-ban a Kaszagyár több más gyárral együtt gyáregységi szinten összevonásra került Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyárral. A régi kéziszerszámgyártás mellett megkezdődött a talajművelő gépek, a gyümölcsosztályozók, a sertés- és malac önetetők gyártása. Ekkor kezdtek légkalapácsokat használni a régi farkas-kalapácsok mellett. 1975-ben a termékszerkezet kibővült: vetőgépeket és azok részegységeit, továbbá a nagyüzemi nyúl- és báránytartás, valamint ketreces tojóházak berendezéseit gyártották.

Az 1980-as években a Kaszagyár a Rába Vagon és Gépgyárhoz került. Gyökeres változás kezdődött. A termelt villamos energia már nem tudta ellátni a gyárat, a csatorna és a vízerőmű fenntartása gazdaságtalanná vált, ezeket megszüntették. A város vezetése nem kívánta meghosszabbítani a gyár működési engedélyét eredeti, immár a város belsejébe került telephelyen. A gyár helye az Ipari Park területén felépített új csarnok lett volna. 1989 után ez a beruházás abbamaradt. A gyárat privatizálták, majd 2001. január elsejétől elkezdődött a felszámolás.

Farkaskalapács

A kaszakészítés a gyár fennállásának 99 esztendeje alatt nem sokat változott, hiszen a kovácsolás mindvégig alapvetően kézi munkát igényelt. A több mint 50 művelet közül a kaszalapok szélesítését a farkaskalapácsokkal végezték. Ezek bütykös tengellyel működtetett ejtőkalapácsok. A működtetéshez szükséges energiát hosszú ideig a gyár vízerőműve szolgáltatta. A farkaskalapács feje egy vastag bükkfa rönkből készült nyél végén helyezkedik el. A hatalmas eszközök egyidősek a gyárral. A gép működéséhez, egyúttal a kasza, sarló, vívőpenge gyártásához igen nagy ügyesség és gyorsaság kellett. A farkas kalapáccsal gyártott **szentgotthárdi kard és kasza 2013 óta hungarikum**.

A farkaskalapácsok egyedi szerszámok, Magyarországon egyedülállóak. Megőrzésük fontos, **2005 óta ipari védettséget** élveznek.

Farkas kalapácsok, 2013